

spis treści

Wprowadzenie (ANDRZEJ KLONDER)	7
JUSTYNA ŻYCHLIŃSKA, Altered states of mind – in Bronze and early Iron Ages	9
BOGUSŁAW OLSZEWSKI, Kulturowe aspekty stosowania enteogenów w czasach przedhistorycznych i współcześnie	19
ALEKSANDRA JANAS, Stosowanie używek wśród Sauromatów na podstawie badań nad kamiennymi ołtarzykami	31
PAULINA SZULIST-PŁUCINICZAK, Co kryje się za zastoną? Sceny biesiadowania w starożytności – studium wybranych przedstawień	43
KAMIL KAJKOWSKI, Intoksykacja „w służbie” kultu. Przyczynek do badań obrzędowości Pomorzan doby wczesnego średniowiecza (na tle porównawczym)	61
ŁUKASZ KOSIŃSKI, Symbolika alkoholu we wczesnym kościele iryjskim	83
KATARZYNA JUSTYNIARSKA-CHOJAK, Alkohol i jego zastosowanie w staropolskiej medycynie (w świetle poradników medycznych z XVI wieku)	95
ANNA ODRZYWOLSKA-KIDAWA, Piwo w kulturze życia codziennego (połowa XVI w.)	109
PIOTR KITOWSKI, W Gdańsku książęta, w Toruniu panięta, w Gniewie łgarze, w Nowym chmielarze... Regulacje prawne dotyczące produkcji oraz sprzedaży alkoholu w mniejszym mieście pomorskim a praktyka życia codziennego w końcu XVII i w XVIII wieku	125
ANDRZEJ KLONDER, „Mierny zbytek”. Stół magnacki w Rzeczypospolitej XVII-XVIII wieku oglądany z nieco odmiennej perspektywy	141
ANNA PENKAŁA, „Srebrne tabakierki, garnce gorzałczane i kotły piwne”. Obiekty kultury materialnej jako przejaw rozpowszechniania używek wśród szlachty województwa krakowskiego w pierwszej połowie XVIII wieku	155

JAKUB PUZIUK, Gliniane lulki z badań archeologicznych w Krakowie jako przykład wschodnioeuropejskiego modelu palenia tytoniu w nowożytnym mieście	171
JACEK WOŹNY, Walory poznawcze archeologicznych znalezisk fajek glinianych z Bydgoszczy	187
MONIKA NAWROT-BOROWSKA, Wpływ używek na zdrowie w świetle poradników z II połowy XIX wieku i początku XX wieku	193

Wprowadzenie

Tom pierwszy nowej serii traktującej o problematyce używek i substancji psychoaktywnych prezentuje punkt widzenia głównie historyków i archeologów. Oczywiście było więc przyjęcie układu chronologicznego. Tom otwiera grupa artykułów poświęconych prehistorii i starożytności. Rozważania autorów dotyczą głównie roli narkotyków i alkoholu w systemie wierzeń, w realizowanych rytuałach. Wszystko to na ogromnym obszarze: od Afryki po północne krańce Azji, od ziem Europy Środkowej po dzisiejszy Kazachstan. Wyjątkiem w tej grupie jest opracowanie dotyczące codzienności, a mianowicie biesiadowanie w starożytnym Rzymie.

W narracji dotyczącej wczesnego średniowiecza – na Pomorzu oraz w Irlandii – nadal dominuje kwestia roli substancji psychoaktywnych w rytuałach religijnych. W tekście dotyczącym problematyki klasztorów irlandzkich na znaczeniu zyskuje jednak zagadnienie roli napojów alkoholowych – zwłaszcza piwa – jako składników codziennego wyżywienia.

Artykuły traktujące o epoce nowożytnej mają odmienny charakter. Choć również w badaniu tej epoki istotny i rosnący udział ma archeologia, jednak zdecydowane poszerzenie zakresu problematyki było możliwe dzięki narastającym z każdym stuleciem zasobom źródeł pisanych. Rozważania autorów dotyczą głównie produkcji i kultury spożycia podstawowych napojów alkoholowych (piwa, wódki, w mniejszym stopniu wina) na ziemiach polskich. W centrum uwagi jest rola alkoholu na codziennym stole i podczas odświętnej biesiady różnych grup społecznych: mieszczaństwa (Wielkopolska, Prusy Królewskie) i szlachty; zarówno magnaterii, jak i braci średniej. Wyróżnia się także wątek zastosowania alkoholu w medycynie domowej od wieku XVI aż do przełomu stuleci XIX i XX. Obraz używek zdominowany

przez napoje wysokokowe uzupełniają artykuły dotyczące konsumpcji tytoniu, przede wszystkim zaś palenia fajki. W artykułach poświęconych nowożytności konsumpcja używek jawi się przede wszystkim jako nieodłączny element życia codziennego, zarówno powszedniego, jak i odświętnego.

Kwestia używek to „temat rzeka” – odwieczny, a zarazem stale aktualny. Mamy nadzieję, że tom otwierający nową serię, choć z oczywistych względów niewyczerpujący zagadnienia, zainspiruje kolejnych badaczy, zaś dla szerszego grona czytelników będzie po prostu ciekawą lekturą.

Andrzej Klonder